

Wrocław, dnia 28 kwietnia 2021 roku

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Bogumiła Jedynaka
pt. „Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska.
Studium socjologiczno-kryminologiczne”

Recenzent: dr hab. JAN MACIEJEWSKI, PROF. UWR

Miejsce pracy: Uniwersytet Wrocławski

Data wykonania recenzji: 28 kwietnia 2021 r.

Oświadczenie: Recenzent oświadcza, że nie posiada żadnych interesów w odniesieniu do recenzowanej pracy doktorskiej, a jej problematyka naukowa mieści się w głównym nurcie jego zainteresowań badawczych.

W odpowiedzi na decyzję Kolegium Nauk Społecznych Instytutu Nauk Socjologicznych w Uniwersytecie Rzeszowskim przedkładam recenzję pracy doktorskiej mgr. Bogumiła Jedynaka. Pracę doktorską pt. „Poczucie bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. Studium socjologiczno-kryminologiczne” zrealizowano pod kierunkiem naukowym dr. hab. Eugeniusza Moczuka, prof. PRz oraz Promotor pomocniczej dr Hanny Sommer, prof. PRz.

Na wstępie recenzji oświadczam, że całość przedstawionej do oceny dysertacji oceniam pozytywnie, a swoje stanowisko uzasadnię w dalszej części swojej opinii, wskazując także na pewne kwestie dyskusyjne, do których, zakładam, Doktorant odniesie się w trakcie publicznej obrony. Recenzowana dysertacja lokuje się czytelnie w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki socjologiczne. W zrealizowanej dysertacji uwzględniono perspektywę interdyscyplinarną, w szczególności w zakresie socjologii problemów społecznych, socjologii grup dyspozycyjnych, socjologii bezpieczeństwa oraz kryminologii.

Praca doktorska stanowi 456 - stronicowe studium zawierające analizę socjologiczną ale i kryminologiczną poczucia bezpieczeństwa mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska. Celem dysertacji było ustalenie i dokonanie analizy faktu społecznego, jak mieszkańcy społeczności lokalnej postrzegają bezpieczeństwo w miejscu swego zamieszkania, ponadto jaki jest ich ogląd zagrożeń związanych z katastrofami naturalnymi oraz ujawniającymi się zjawiskami przestępczości. Osobnym wątkiem jest postrzeganie policji, jako paramilitarnej grupy dyspozycyjnej, która powołana instytucjonalnie jest do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego obywateli.

Doktorant w swojej pracy wykorzystuje bogatą literaturę z zakresu socjologii, kryminologii i metodologii badań oraz innych dziedzin wiedzy. Literatura przedmiotu odnosi się do zagadnień bezpieczeństwa jako kategorii analizy naukowej na gruncie socjologii, co wpisuje się rzetelnie w zakres socjologii grup dyspozycyjnych, socjologii bezpieczeństwa oraz socjologicznej analizy bezpieczeństwa lokalnego. Łącznie w pracy znajdują się aż 472 źródła bibliograficzne, w tym 346 pozycji zwartych, 75 artykułów naukowych, a także 43 źródeł internetowych i aktów prawnych. Doktorant skorzystał także z wielu źródeł obcojęzycznych. Należy docenić fakt wykorzystania owej literatury przedmiotu, które to teksty dedykowane są zagadnieniom związanym z bezpieczeństwem społeczności lokalnej, problemami społecznymi oraz zadaniami policji w zapewnianiu bezpieczeństwa lokalnego.

Należy jednoznacznie wskazać, że recenzowana rozprawa ma charakter empiryczny, a jej istotną częścią są badania socjologiczne ale i kryminologiczne, które odpowiadają na problemowe pytanie, jak kształtuje się społeczne poczucie bezpieczeństwa mieszkańców społeczności lokalnej z terenu powiatu Dąbrowa Tarnowska, na tle zmian w sferze przestępczości w Polsce, a także, w jaki sposób zjawisko przestępczości funkcjonuje w świadomości społecznej mieszkańców społeczności lokalnej oraz jaka jest wiedza o czynnikach wpływających na społeczne poczucie bezpieczeństwa. Tak przeprowadzone badania to autonomiczna próba zweryfikowania stanu świadomości i podejścia mieszkańców społeczności lokalnej do profilaktycznych oraz prewencyjnych zadań w zakresie bezpie-

czeństwa, realizowanych przez miasto, gminę oraz powiat, a także opinii respondentów do policji.

Recenzowana dysertacja składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, oraz z zakończenia, wniosków i rekomendacji dla sfery praktyki, wykazu bibliografii i załączników zawierających kwestionariusze ankiety i wywiadu.

Po dokładnym przestudiowaniu dysertacji stwierdzam, że przedstawiona do recenzowania rozprawa doktorska została opracowana zgodnie z formalnymi standardami stawianymi dysertacjom naukowym, jest poprawnie opracowana w warstwie merytorycznej, metodologicznej i przede wszystkim empirycznej. Posiada spójną strukturę i jest wystarczająco obszerna, aby wyeksponować oryginalne rozwiązanie naukowe podjętej problematyki osadzonej w dziedzinie nauk społecznych, bowiem Doktorant wykorzystuje również wiedzę z innych dyscyplin naukowych. Walorem pracy jest jej prakseologiczny, społeczny a także i edukacyjno-wychowawczy wymiar, co nie zawsze jest efektem projektów doktorskich.

Dlatego też podjęcie owych badań związanych z analizą społecznego poczucia bezpieczeństwa, a szerzej ujmując – postrzegania tego bezpieczeństwa przez mieszkańców danej społeczności lokalnej, w sferze zachodzących, w powiecie Dąbrowa Tarnowska, zjawisk dysfunkcyjnych i problemów społecznych, wpisuje się nie tylko w zakres zainteresowań socjologii bezpieczeństwa, socjologii problemów społecznych, socjologii grup dyspozycyjnych, czy nawet kryminologii, ale także socjologii stosowanej. Przyjmując, że przedmiotem dysertacji jest ustalenie i dokonanie analizy tego, jak mieszkańcy danej społeczności lokalnej postrzegają bezpieczeństwo w najbliższym otoczeniu (małe ojczyzny) oraz w miejscu swego zamieszkania, jaki jest ich stosunek do zagrożeń związanych z katastrofami naturalnymi oraz zjawiskami przestępczości, a także jak postrzegają działania zawodowe policji, należy wskazać, że wnioski z tych badań powinny służyć nie tylko „zaspokojeniu ciekawości naukowej”, ale także stać się podstawą realnego oglądu zjawisk zachodzących w społecznościach lokalnych.

We wstępie Autor wskazuje na eksplorowanie w dysertacji „socjologii trzeciej”, której podejście wyznaje Piotr Sztompka, nazwana „socjologią życia codziennego”. Istotą jest tu zwrócenie się do analizy codzienności, poprzez przejście na model praktyczny, na bazie którego buduje się teorie. Otóż „socjologia trzecia” jest swoistą kontynuacją socjologii pierwszej i drugiej, w której definiuje się od nowa przedmiot socjologii, jej metody i tematykę, formułuje się nowe założenia ontologiczne i metodologiczne, a także nowe obszary problemowe. Tak wyrażone ujmowanie socjologii trzeciej wynika z tego, że współcześnie trudno jest zdefiniować i jednoznacznie opisać istniejący paradygmat analityczny, tym bardziej, że funkcjonujące ujęcia analityczne (globalny i lokalny) inicjują nowe paradygmaty badawcze. Nie bez znaczenia jest także istnienie trzeciego obszaru, jakim jest cyberprzestrzeń (strony od 4 do 14).

Przechodząc do treści rozdziału pierwszego, wskazuję na zaprezentowane zasadnicze teoretyczne aspekty bezpieczeństwa jako kategorii analizy naukowej na gruncie socjologii, zagadnienia związane z socjologią bezpieczeństwa, ponadto ze społecznym poczuciem bezpieczeństwa, grupami dyspozycyjnymi, a także rolą policji w tworzeniu bezpieczeństwa lokalnego i jej postrzegania w polskim społeczeństwie. Jest to bardzo dobrze skonstruowany rozdział, odnoszący się do literatury przedmiotu i przemyśleń własnych Autora (strony 15 do 74).

W rozdziale drugim Doktorant prezentuje teoretyczne ramy socjologicznych aspektów bezpieczeństwa lokalnego, omawia kwestie dotyczące społeczności lokalnej w świetle literatury przedmiotu, a także analizuje badania odnoszące się do tematyki bezpieczeństwa w społeczności lokalnej. Omówiona jest także teoretyczna kwestia problemów w skali makro i mezzospołecznej. Ten rozdział też jest skonstruowany poprawnie, a także zawiera wyczerpujące informacje na przedstawiony temat (strony od 75 do 153).

Z kolei trzecim rozdziale zawarto konceptualizację metodologicznych podstaw badań własnych. Szczegółowo został przedstawiony przedmiot oraz cel badań. Komunikatywnie Autor przedstawia problemy badawcze i hipotezy przyjęte do weryfikacji badań, opisuje metody i techniki badawcze, a następnie organizację i przebieg prowadzonych ba-

dań empirycznych, a także przedstawia charakterystykę badanych populacji. Autor zrobił badania na próbie 593 mieszkańców społeczności lokalnych z terenu powiatu Dąbrowa Tarnowska. Przeprowadził także 28 wywiadów z „osobami znaczącymi”. Zaletą tego rozdziału jest wręcz modelowy sposób opisu „kolejnych kroków”, aby prowadzić badania w środowisku lokalnym (hermetycznym, trudnym do wejścia). Dołączenie wzoru matematyczno-statystycznego, wraz z jego pełną procedurą obliczeniową, dokumentuje w jaki sposób obliczono „próbę” z populacji generalnej do badań, zasługuje na szczególne podkreślenie. Widać więc, że metodologia jest „silną stroną” recenzowanej dysertacji, a co za tym idzie, trudno nie zgodzić się z tokiem myślenia analitycznego Doktoranta (3 od 154 do 175).

Rozdział czwarty rozprawy, empiryczny, zawiera wyniki badań ilościowych i jakościowych Doktoranta obejmujące zagadnienia postrzegania bezpieczeństwa lokalnego przez mieszkańców powiatu Dąbrowa Tarnowska oraz ich oceny stanu zagrożenia. Następnie opinie o poziomie przestępczości jako problemu społecznego, zachowań dysfunkcyjnych i patologii społecznych. Istotna jest poznawczo analiza zabójstwa Iwony C., w kontekście działań policji. Owa niewykryta sprawa zabójstwa Iwony C. jest zatem jednym z obszarów analizy Doktoranta, który będąc przez kilka lat Komendantem Komisariatu Policji w Szczucinie, miał okazję nie tylko „przyglądać się” sytuacji z zewnątrz jako obserwator ale i z wewnątrz, jako funkcjonariusz o specjalności kryminalnej. Szokującą społecznie ale i poznawczo jest skala samobójstw, przemocy domowej, przemocy szkolnej, „brania narkotyków”, a także i inne zachowania dysfunkcyjne ujawnione w trakcie badań terenowych. Opinie respondentów o bezpieczeństwie lokalnym są ambiwalentne i zależne od wielu czynników. Jednym z nich jest ciągle zagrożenie powodziowe, innym są zagrożenia zdrowotne spowodowane funkcjonowaniem fabryki azbestu czy wykorzystywanie odpadów azbestu do naprawiania dróg lokalnych. Nie bez znaczenia są także występujące zagrożenia związane z wykorzystaniem cyberprzestrzeni. Także istotne wydają się postawy mieszkańców badanej społeczności wobec funkcjonariuszy Policji, które lokują się na „dosyć niskim” poziomie. Składa się na to zarówno fakt, że po wszczęciu nowego

śledztwa w sprawie Iwony C., zostało zatrzymanych i osadzonych w areszcie aż 14 funkcjonariuszy Policji z Komisariatu w Szczucinie ale i to, że respondenci byli zdania, że „sprawa” nie zostanie nawet w przyszłości wyjaśniona.

Dokonując podsumowania tego empirycznego rozdziału, należy podkreślić wielość podjętych wątków badawczych oraz prawidłową ocenę rozwiązywanych problemów społecznych. Należy przy tym zauważyć, że mgr Bogumił Jedynak wyciąga wnioski wskazujące na poprawę bezpieczeństwa lokalnego, co jest warunkiem koniecznym jakości życia codziennego. Podsumowując całościowo empiryczną część dysertacji stwierdzam, że Doktorant wnikliwie uchwycił zależności i powiązania zachodzące w sferze bezpieczeństwa lokalnego, a także trafnie wydobył owe konteksty z prowadzonych analiz i wyciąganych wniosków. Zaprezentowane stanowisko Doktoranta w obszarze diagnostycznej ewaluacji bezpieczeństwa lokalnego pozwalają na antycypację trendów i prawidłowości zachodzących w powiecie Dąbrowa Tarnowska, a też ułatwiają wykorzystanie wyników badań w praktyce życia społecznego (strony od 176 do 479).

Zakończenie pracy jest ukoronowaniem wysiłku badawczego i udaną próbą nie tylko rozwiązania problemów badawczych, ale oryginalną syntezą wielowymiarowych analiz weryfikacji wypracowanych hipotez. Ważną częścią jest naukowe wytyczenie przyszłościowych badań porównawczych w tym zakresie, szczególnie w sferze rekomendacji dla praktyki.

Ważne naukowo są wypracowane rekomendacje, które stanowią istotną poznawczą część pracy, których Doktorant wymienia aż 22 i przyjmują one charakter propozycji działań wielce prawdopodobnych do wprowadzenia przez policję oraz samorządy terytorialne. Są wśród nich między innymi takie, jak: zintensyfikowanie działań edukacyjnych na szczeblu gminnym i powiatowym w kontekście zagrożeń przestępczością, zacieśnienie w tym zakresie „precyzyjnej” kooperacji policji z samorządami, opracowanie programu scalania rodzin, objęcie wsparciem rodzin dysfunkcyjnych i zagrożonych przemocą domową, a także propagowanie rozwiązań poprzez psychoterapię dla dzieci i młodzieży, małżeństw oraz osób z przejawami dysfunkcyjnymi, aktualizację programów dotyczą-

cych cyberprzestępczości, narkotyków, nadużywania alkoholu, zacieśnienie międzyinstytucjonalnej i samorządowej współpracy, zoptymalizowanie współdziałania pomiędzy służbami i samorządem w trakcie katastrof, efektywniejszy przepływ informacji pomiędzy instytucjami oraz zwiększenie aktywności Wód Polskich w trakcie powodzi i podtopień, systematyczne, zintegrowane ćwiczenia służb, instytucji i przedstawicieli samorządów w warunkach zbliżonych do realnych katastrof naturalnych, stanowcze reagowanie na permanentne naruszenia prawa i zakłócania porządku publicznego, bezwzględne egzekwowanie przepisów prawa w kontekście zakazu spożywania alkoholu w miejscach publicznych oraz sprzedaży i podawania alkoholu wbrew zakazom ustawowym, zwiększenie liczby policjantów przeznaczonych do udziału w służbie zewnętrznej, patroli pieszych, również z użyciem psa służbowego, nawiązanie współpracy z samorządami w aspekcie objęcia monitoringiem miejsc szczególnie zagrożonych, efektywna współpraca międzyinstytucjonalna poprzez podejmowanie wspólnych inicjatyw, zawiązanie „koalicji” na rzecz bezpieczeństwa, określenie wspólnych celów i zadań, opracowanie harmonogramu działań, czytelny podział zadań do realizacji i ich bieżąca aktualizacja (strony od 494 do 496).

Należy dodać, iż dokonany przez mgr Bogumiła Jedynaka wybór problematyki pracy, w tym eksploracyjnych poszukiwań terenowych, jawi się zarówno teoriopoznawczo ale prakseologicznie, wskazując na wyraźny walor innowacyjności i ważności epistemologicznej co rozwija socjologię bezpieczeństwa, socjologię grup dyspozycyjnych i socjologię problemów społecznych.

Zamykając oceną całościową recenzowanej pracy doktorskiej, dostrzegam, iż jest nie tylko efektem krytycznej analizy źródeł literaturowych, danych zastanych ale przede wszystkim przeprowadzonych rzetelnie badań własnych. W obszarze merytorycznym rozprawy, na szczególne podkreślenie, moim zdaniem, zasługuje trafne, kompleksowe i aktualne ujęcie problematyki bezpieczeństwa lokalnego. Dysertacja ma charakter kompleksowy ze względu na multielementowe badanie zjawiska bezpieczeństwa.

Otóż wskazuję, iż Doktorant w pełnym zakresie nabył kompetencje badacza społecznego, bowiem obiektywnie, zasadnie społecznie oraz interesująco zaprezentował autono-

miczne propozycje umożliwiające implementację uzyskanych wyników badań do sfery praktyki. Założony przez Doktoranta cel został adekwatnie dostosowany do wypracowanej platformy metodologicznej w trzech zasadniczych funkcjach deskrypcyjnej, eksplanacyjnej i przewidystycznej. Ponadto dane z wyników badań zostały przedstawione w sposób graficzny i tabelaryczny czytelnie i poprawnie statystycznie a opis i interpretacja danych wykonana jest rzetelnie metodologicznie. Na uwagę zasługuje poprawna konstrukcja narzędzia badawczego oraz przejrzystość i komunikatywność sformułowanych pytań, co przyczyniło się do skutecznego zrealizowania badań terenowych. Zauważam z satysfakcją, iż w wyniku przeprowadzonych badań ilościowych Doktorant pozyskał unikalny materiał empiryczny umożliwiający rozwiązanie postawionych problemów badawczych i weryfikację wypracowanych hipotez.

W recenzji wypada wskazać także „słabsze” czy może dyskusyjne fragmenty dysertacji. Pierwszą z nich jest to, że przedstawione przez Doktoranta podejście analityczne nie uwzględnia jednak zagadnień kryminologicznych w takim ujęciu, jaki został zaanonsowany w tytule pracy. W moim przekonaniu przedmiotowe zagadnienia mogłyby zostać bardziej uwypuklone i dogłębnie zaprezentowane. Oczywiście, należy mieć na uwadze fakt, że kryminologia jest nie tylko nauką pomocniczą prawa, na co zwracają uwagę przedstawiciele nauk prawnych, ale jest także swoistą socjologią przestępczości, co z kolei jest wskazują przedstawiciele nauk socjologicznych, można było przynajmniej o tym wspomnieć.

Drugą kwestią, ściśle związaną z kryminologią, jest zbyt pobieżne socjologicznie potraktowanie sprawy zabójstwa Iwony C. Wprawdzie w dysertacji przewija się ten wątek w części empirycznej, ale Doktorant mógł w większym zakresie skorzystać z obserwacji uczestniczącej i poprowadzić „dzienniczek obserwacji”, która to technika jest metodologicznie wysoko ceniona w socjologii.

Jak prawie każda praca doktorska nie jest wolna od drobnych błędów różnego typu, w tym błędów stylistycznych, interpunkcyjnych czy edytorskich.

Na podstawie pogłębionej lektury przedłożonej dysertacji, z całym przekonaniem podkreślam, że poczynione przeze mnie dyskusyjne, a nawet krytyczne uwagi nie umniejszają poniesionego przez Doktoranta całościowego wysiłku badawczego. Jest to oryginalna praca naukowa, posiada charakter systemowy ze względu na sposób podejścia do zagadnień bezpieczeństwa lokalnego.

Mając na względzie wagę poznawczą problematyki, podjętej w pracy doktorskiej, w trybie recenzji formułuję problemowe zagadnienia, na które oczekuję od Doktoranta odpowiedzi podczas publicznej obrony:

1. Jak kształtują się opinie ogólnopolskie o paramilitarnych grupach dyspozycyjnych (Policja, Straż Pożarna, Służba Więzienna) w konfrontacji z wynikami badań własnych w dysertacji?
2. Jak komponenty teoretyczne (domeny) definiują bezpieczeństwo lokalne na tle badań Doktoranta?
3. Jaki kierunek dalszych badań empirycznych należałoby kreować nad bezpieczeństwem lokalnym, aby wspomóc działania policyjne?
4. Wzór społeczny policjanta i jego osadzenie w służbie?

Jestem usatysfakcjonowany lekturą recenzowanej pracy, bowiem przedstawione wyniki badań własnych i danych zastanych, a przede wszystkim ich analiza i ewaluacja, są istotną „wartością dodaną” dla tego innowacyjnego w naukach społecznych projektu doktorskiego Bogumiła Jedynaka. Dostrzegam także istotny wpływ nakładu merytorycznego, ale przede wszystkim dydaktycznego warsztatu Promotora rozprawy, Pana Profesora Eugeniusza Moczuka.

Zakładam, iż publiczna obrona utwierdzi moją wnikliwą ale pozytywną ocenę całości doktoratu, stąd też ze względu na przedstawione w recenzji walory naukowe będę wnioskował o jej wyróżnienie oraz proponował opublikowanie dysertacji w postaci monografii.

Podsumowując swoją recenzję poprzez dokonanie reasumpcji fragmentarycznych ocen i opinii oraz krytycznych uwag wskazuję, iż zrealizowany projekt doktorski spełnia

warunki określone w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r., o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.), co kwalifikuje mgr. Bogumiła Jedynaka do uzyskania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk o społecznych w dyscyplinie nauki socjologiczne.

Zatem stawiam wniosek o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Jan Maciejowski